

AŞIK VEYSEL TÜRK DÜNYASINDA

İrfan Murat YILDIRIM*

Aşıklar Türk kültürünün vazgeçilmez unsurları, Türk dünyasının pasaportsuz, vizesiz dolaşan saz ve söz elçileridir. Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası, rengi, dokusu, nakışı olan âşıklık geleneği ve aşıklar, Türkiye’de olduğu kadar artık gün geçtikçe genişleyen ve aralarında uzun ayrılıklara nisbet edercesine sağlam dostluk köprüleri kurulan Türk dünyasında da önemli yer tutmaktadır. Burada elbette âşıklık geleneği ve âşıkların tarihi üzerinde durmayacağız. O konuyu uzmanlarına bırakmak en doğrusu. Burada Türk milletinin bilinen hemen her yüzyılına yayılmış âşıklık geleneğinin 20. yüzyılına damgasını vurmuş bir büyük ustası olan Âşık Veysel’in gönül dostları olarak, onun bize bıraktığı büyük kültür mirasını gelecek kuşaklara Türklük adına taşımak üzere değerlendirmeye çalışacağız

Veysel’i bir tek yönüyle ele almak değerlendirmek, onu bütünüyle kavramamıza yetmez. Biz sadece Âşık Veysel’in Türklük coğrafyasının bir parçası olan Azerbaycan’daki yankılarından bahsetmek istiyoruz. Böylece Türklük coğrafyasında bir felsefe halinde tesirini sürdüren büyük ozanımızın bugüne kadar yeterince değerlendirilmeyen veya gözden kaçan bir yönüne de değinmiş olacağız. Aşığın tesirleri elbette Azerbaycan’la sınırlı değildir. Orta Asya’dan Kırım’a kadar geniş bir coğrafyada Veysel sesinden, Veysel nefesinden bahsetmek mümkündür. Âşık Veysel’in şiirlerinin Kırgızca’ya, Türkmençe’ye çevrildiğini, Kırım’da bir Veysel Tepesi olduğunu biliyoruz.

Ancak biz bir makalenin sınırlarını aşmamak için sadece Azerbaycan’daki tesirlerinden bahsedeceğiz. Âşık Veysel Azerbaycan’da da tanınmış, sevilmiş, etrafında sevgi ve saygı hâlesi oluşmuş, hakkında ciddi araştırmalar yapılmıştır. Aşağıda bu araştırmalardan bazı parçaları dikkatlere sunacağız.

* Yrd. Doç. Dr. İrfan Murat Yıldırım, Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi.

“...Yunus Emre'den 700 il sonra Türk halkının bağrından Aşık Veysel feryadı fişkırdı. XX. yüzyılda Aşık Veysel dili ile Yunus Emre konuşmaya başladı. Bu, yeni dünyanın yeni Yunusu idi:

Dalğın dalğın seyr eyledim dünyanı
 Boyalar ne, çiçekler ne qoxu ne?
 Huşdan başdan oldum me'na axtarıp
 Görünen ne, gösteren ne görgü ne?

Her çiçekte, her boyada, her seste, her nefeste, her duyulanda, her duyuranda, her yolda, her yorgunda, her söyleyende ve her söyletende mana arayan ve bütün bu düşüncelerinde yaratılanın ve yaratanın, başlangıcın ve sonun sırrını izleyen bu halk ozanı ulu selefi Yunus Emre tefekkürü ile konuşmuyor muydu? Bütün bunlar Yunusta gördüğümüz hakikat arayışı değil miydi?

Sanki Aşık Veysel'in çocuk yaşlarda gözlerini kaybetmesi de ulu üstadının gerçek öğrencisi olmasında ona yardımcı olmuştu. Yunus, gözsüz beni kim görür?, cahil beni göremez dediğinde ona akıl, marifet ve mana gözüyle bakmayı tavsiye ediyordu. Gözlerini kaybeden Aşık Veysel kaderin ona verdiği bu cezanın mükâfatını dünyaya aletade değil, mana ve hikmet gözüyle bakmakta buldu. Yunus, dünyaya hikmet gözüyle bak demişti. Cismani gözden mahrum olan Veysel dünyaya manevi gözle, hikmet gözüyle bakmaya mecburdu. o baktı ve gördü...Veysel'in dünyaya sorduğu;

Şekilsiz, kölgesiz, canlar, nefesler
 Duyulan ne, duyuran ne, duyğu ne ?
 Gelen ne, giden ne, yol ne, yorğu ne ?

Sorularına Yunus da ve onun gibi ulu şairlerin çoğu da cevap bulamamıştı. Veysel de bulamadı. Ama bu cevapsızlığın içinde de başka bir cevap vardı. Bu sebeple Veysel “heqiqete giden yol belli değil, Öz sebrimle teskin ettim özümü” mısralarıyla bu cevabı bilinmezlikte buluyor.

Bitmedi dünyanın quru davası
 Çekil Veysel, bir guşe-yi vahdete

Guşe-yi vahdet ise yaşlı Şarkın Mevlana, Yunus Emre, Nesimi, Şems-i Tebrizi gibi bir çok mütefekkirinin son sığınacak yeri idi. Gerek vahdet fikrinde, gerek insanın içinde var olan ve birbiriyle mücadele halinde olan ben fikrinde Veysel nasıl da Yunusla birleşir.

Türk halk şiirinin bu iki yüce dağı başka asırlarda yaşasalar da fikren ne kadar yakındırlar. Bu yüzden Yunus zirvesinden Veysel, Veysel zirve-

sinden Yunus görünür. Bütün bunlarla beraber Veysel kendi çağının da evladıdır. O, bir çok noktada Yunusla birleşse de bir çok noktada da çağına kendi bakış açısıyla bakmaktadır. Bu yönden Veysel'in şiirinde hayatın nefesi daha boldur..." (Vahapzade:1982)

Azerbaycan'ın büyük şairi Prof. Dr. Bahtiyar Vahapzade, alıntı yaptığımız parçada Veysel'in felsefesini değerlendirmeye çalışır. Aslında bu Türk düşünce tarihinin de kısa bir değerlendirmesi sayılabilir. Yazar, Yunus'tan Veysel'e tek bir düşünce hattı çekerek bu iki mütefekkir şairi birleştirir. Bu çizgi düşünce tarihimizdeki temel felsefeyi göstermesi bakımından önemlidir.

Yine Veysel'le ilgili bir başka değerlendirmeye bakalım. *Vaprosı Turetskoy filologii-Türk filologiyası meseleleri* adlı kitapta yer alan Xalide Qafqazlı-Quliyeva'nın "Aşık Veysel hakkında" başlıklı makalesinde Veysel'in hayatı ve yaratıcılığı incelenirken şu noktalar ön plana çıkartılır;

"...Pir Sultan, Qaracaoğlan, Dadaloğlu kimi görkemli nümayendeleri (temsilcileri) olan Türk aşık edebiyatını 20 esrde yaşayıp inkişaf ettirenlerden (geliştirenlerden) biri de Aşık Veysel Şatıroğlu'dur. Aşık Veysel muhtelif mövzulardan (konulardan) behs eden şe'rler söylemiştir. Onun eserlerinde yurdunun tebiyeti, çayları, dağları, kendleri ve şehirleri büyük mehebbetle terennüm olunmuştur. Aşık Türkiye Respublikasının (Cumhuriyetinin) ilk prezidenti (Cumhurbaşkanı) Mustafa Kemal Paşa'ya bir neçe şe'r hesr etmiştir. Aşığın bu şe'rlerinde Atatürk'ün veten ve xelq qarşısındaki xidmetlerinden,xalqın ona mehebbetinden behsolunmuştur.

Atatürkdür Türkiyenin ehyası
Qurtardı veteni düşmenimizden
Canını bu yolda eyledi feda
Gelin biz de keçek öz canımızdan.

Sinesini hedef etti düşmana
Ölmüşken veteni getirdi cana
Çekdi qılıncını, çıxdı meydana
Gören ibret aldı meydanımızdan.

Şe'rlerinden göründüyü kimi aşık inanır ki iller keçecek, lakin Türk xalqı Atatürkün veten için gösterdiyi fedakarlığı heç bir vaxt unutmayaçaq, onun emelleri ve eserleri hemişe (daima) yaşayacaq..." (Quliyeva:1980)

Yazar bu uzun makalesinde Veysel'i Azerbaycan Türklerine tanıtmayı hedeflemiştir; bunu yaparken onlara başka mesajlar vermeyi de ihmal

etmemiştir. Bunların biri Atatürk'ü Azerbaycan Türklerine -Türkiye'de taşıdığı değerini çizerek- anlatmak, diğeri de bu iki kardeş topluluğun kök birliğine, kültür birliğine işaret etmektir. 1980'li yılların Azerbaycan'ında bu gibi düşüncelerden bahsetmenin büyük bir cesaret gerektirdiği takdir edilir. Yazar Aşık Veysel'in bir şiirini Azeri Türkçesi'ne aktararak bir kültürel birlikteliğe işaret etmeye çalışmıştır:

Bir qismine yayla vermiş kend vermiş
 Bir qismine büyük büyük pay vermiş
 Sevdiiyine gözellikle boy vermiş
 Al yanaqlar şöle verir nur kimi
 Birinin ağılı yox deli divane
 Bir qismi möhtacdır acı soğana
 Bir qismini zengin etmiş yan yana
 İndi özü gizlenipdi sir kimi

Veysel'in bu şe'ri ile 17. esr Azerbaycan aşığı Tufarganlı Abbasın Beyenmez redifli qoşması arasında mezmun cehtten benzerlik vardır.

Adam var dolanar sehranı düzü
 Adam var döşürer gülü, nergizi
 Adam var geymeye tapamaz bezi
 Adam var al geyer şalı beyenmez
 Adam var çox işler eyler irada
 Adam var ki, yetebilmez murada
 Adam var ki, çörek tapmaz dünyada
 Adam var yağ yeyer balı beyenmez.
 (Quliyeva:1980)

Böylece aşığımız bir çok üstün özelliğinin yanı sıra kardeş devletler arasında sistem yüzünden koparılan bağları kurmayı amaçlayan bir kültür köprüsünün kurulmasına da vesile olmuştur. Çağlarını aşan, çağlarından taşan sanatçıların özelliklerinden biri de bu değil midir?

Merhum Avukat İbrahim Bozyel'in davetlisi olarak 1983 yılında Türkiye'ye gelen şair Memmed Aslan seyahat intibalarını *Erzurumun Gediğine Varanda* adıyla kitaplaştırır. Bu kitapta Aşık Veysel'in müstesna bir yeri vardır.

Azerbaycan'da *Yunus İmre-Aşık Veysel-İki Zirve* adlı bir antoloji yayınlayan Memmed Aslan, Türk halk şiirinin, Türk tefekkürünün iki büyük zirvesinden biri olarak Azerbaycan'da tanıttığı Aşık Veysel'in köyüne, yaşadığı yerlere de gitmek ister. Sivrialan seyahatinin sonunda

sairin Veysel sevgisi kitabında bir bölüm haline gelir. *Dağlar çiçek açar, Veysel derit açar* adlı bölüm 20. yüzyılın bu mütefekkir zirvesine aittir. Bakın M. Aslan, Veysel için neler söylüyor:

Aşık Veysel'in gözleri görmüyordu ama onun kalbinden dünyaya binbir göz açılmıştı. Aşık Veysel kendi dünyasından yollarımıza ışıklar saçıyor(...) Aşık Veysel bir toprak sevdalısıdır. Toprağın sesi Veysel'in sesidir. Bir halk şairi olduğu için halkın dilini, yaşayan Türkçeyi renkli duygularla bezemişti. Veysel'in dili ana sütüyle yoğrulmuş, vatanın otuyla, suyuyla toprağı ile mayalanmış bir dildir. (Aslan:1982)

Sivrialan'da dünyaya Veysel'in gözleriyle bakan şair Memmet Aslan, Veysel'e ait her hatırayı her anekdotu değerlendirir ve Azerbaycan okuyucusuna ulaştırır. Aşağıdaki şiir bu duygularla kaleme alınmıştır.

SAZI MEZARA ENDİRDİLER

Mezara saziyla bir endirdiler,
Çırpındı dalınca bu kövrek dünya.
Saza kefen köynek geyindirdiler,
Mecnunsuz Leylaya ne gerek dünya?!

Nizam özünündü biler hesabı,
Sanma bir kimsede öler hesabı
Alar verdiyini , siler hesabı,
Dalınca göz yaşı tökerek dünya.

Neğme ki gömüldü qopmaz mı meşher?!
Sazi defn etmeye kıymadı beşer.
Qorxdular ki, onsuz qiymetten düşer
Yeddi möcizeli, yeddi renk dünya.

Lerzeye geldi el, çaxnaşdı birden,
Dartıp çıxardılar sazi qebirden,
Bu qeder hörmetten, bu ses semirden
Mat qaldı çiyini çekerek dünya.

Göyden Sivrialan bir güneş asdı,
Baxıp gördülerki, bu yas ne yasdı!
Ulu Veyselini bağına bastı,
Çemen yorğanına bükerek dünya.

Sivrialan kendi-11 eylül 1983 (Aslan:1982)

Şairin *Bilmecedi Bildiyimiz Bu Dünya* kitabında Aşık Veysel için yazdığı 2 şiiri vardır. *Gözellik Suyu* adlı antolojisinde Aşık Veysel'e ait 16 şiir yer almaktadır.

Aşık Veysel'in Azerbaycan'daki tesirleri sadece bu kitaplarla sınırlı değildir. yazımızın sınırını aşmamak için karakteristik birkaç yayından söz ettik. Yukarıda da vurguladığımız gibi, bu tesir sadece Azerbaycan'da değildir. Kırım'dan Orta Asya'ya her yerde Veysel'den, onun derin tefekküründen, insan sevgisinden, tabiatı tabiat ötesine bağlayan felsefesinden, birlik düşüncesinden, dil şuurundan izler bulabiliriz. Yani Türk'ün türkü çığırıldığı, Türk'ün Türk'ü çağırıldığı her yerde Veysel vardır.

Değerli dostum Yazar Merhum İbrahim Bozyel'in çok sevdiğim ve sözlerimin başlangıcında da tekrarladığım bir sözü vardı: *Aşıklar dünyanın pasaportsuz, vizesiz sevgi elçileridir...* Aşık Veysel'in Türk dünyasındaki izlerini görünce bir daha anladım bu sözün haklılığını.

Aşık Veysel'in, demir perdelerin olduğu bir dönemde Türk dünyasıyla birlikte Azerbaycan'da da derin tesirleri olmuştur. Bu tesirler zaman zaman Türkiye sevgisinin, Türkiye özleminin Veysel'in şiirlerinde sembolleşmesi şeklinde olmuştur; zaman zaman da muhteva bakımından. Azerbaycan'ın çağdaş şairlerinden Muzaffer Şükür Meçhul'ün şiirlerinde Veysel'in felsefi tesirinden rahatlıkla söz edebiliriz.

Bu gün engin Türklük coğrafyasında Veysel'in sesini daha rahat duyuyoruz. Üstelik bu sese karşılıklar, cevaplarda çoğalıyor... Aşık Veysel şiirinde *Dostlar beni hatırlasın* demişti. Bizde onun manevi huzurunda diyoruz ki, Türk dünyasında sesin ebediyen yankılanacak aşık...Dostlar seni unuttur mu ?

KAYNAKLAR

- Aslan, Memmed, 1982, *Yunus İmre-Aşiq Veysel-İki Zirve*, Bakû.
 ---, *Bilmecedi Bildiyimiz Bu Dünya*, Bakû.
 ---, 1991, *Gözellik Suyu*, Bakû.
 Quliyeva, Xalide Qafqazlı, 1980, "Aşiq Veysel Haqqında", *Vaprosı Turetskoy Filologii-Türk Filologiyası Meseleleri*, Bakû.
 Vahapzâde, Bextiyar, 1982, "*Veten Ocağının İstisi*", Bakû.